

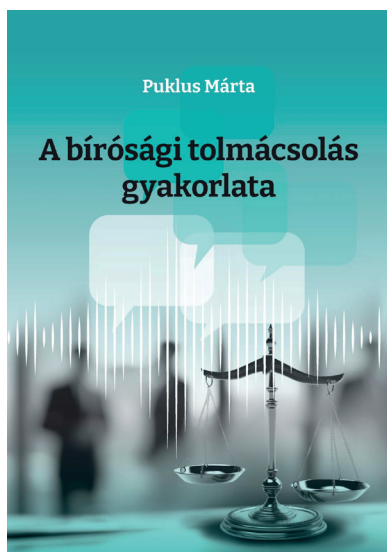
Puklus Márta

A bírósági tolmácsolás gyakorlata

(Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2025. 257 pp, ISBN 978-963-489-880-1)

Bodnár Ildikó

Miskolci Egyetem BTK,
Modern Filológiai Intézet Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék

2025 decemberében jelent meg az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában Puklus Mártának *A bírósági tolmácsolás gyakorlata* című könyve. A kötet – a fő szövegrészen kívül – 130 tételből álló *Irodalomjegyzéket*, a *Források* és a *Táblázatok jegyzékét*, valamint egy 22 oldalas *Függelék*-részt is tartalmazva – összesen 257 oldal terjedelmű munka. A fedőlapot és a tipográfiát – a szerző aktív közreműködésével – Balázs Andrea tervezte. A borítón azonnal szemünkbe ötlik a mérlegnek mint az igazságszolgáltatás szimbólumának az ábrázolása, a cím mellett ez is jelzi a kötet témakörét. A türkiz árnyalatai jelennek meg a könyvborítón, de kiemelt használata végig jellemzi a kötetet; a fejezeteket, a nagyobb részfejezeteket jól elkülöníti egymástól ez a betűszín; árnyalatainak alkalmazása a grafikonokat, az oszlopos és kördiagramokat könnyebben követhetővé teszi.

A kötet egy 2016 tavasza és 2018 ősze között lebonyolított, a bírósági tolmácsoláshoz kapcsolódó és három részterületet felölelő (kérdőíves vizsgálat, jegyzőkönyvek tanulmányozása, hangfelvételek leírt szövegeinek elemzése) kutatássorozatról, annak lépéseiről, eredményeiről számol be. A könyv azonban jóval több „kutatási beszámoló-nál”: sokoldalúsága, elmélyültsége révén a bírósági tolmácsolásnak az egyetemi oktatásban jól használható tankönyve, sőt igen szerteágazó ismereteket nyújtó kézikönyv lehet. Fejezetei logikusan épülnek egymásra, s a nem könnyű témát maradéktalanul tudományos volta ellenére olvasmányos formában ismerteti meg az olvasókkal.

A szerző az egyetemi tanulmányokat követően már korán kapcsolatba került a tolmácsolással, majd a tolmácsolásnak ezzel a speciális fajtájával és a mai napig aktívan tolmácsol jogi, gazdasági és műszaki szakterületen. A *Miskolci Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszékén* évekig részt vett a fordítói képzésben; ugyanitt bekapcsolódott a *Nyelv és jog* munkacsoport tevékenységébe, elkészítette PhD-dolgozatát, amelyet 2019-ben sikeresen védett meg. Több felsőoktatási intézményben tartott és tart előadásokat és gyakorlatokat. A 2024/2025-ös tanévtől részt vesz az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsolóképző Tanszékén a hatósági és bírósági tolmácsok képzésében, többek között bírósági tolmácsolási szituációk szimulációjának bemutatásával.

A kötet – a mű megírásának célját és felépítését bemutató *Előszót* és a köszönet szavait követően – összesen tizenhárom fejezetre oszlik, az első (15–22) vázlatosan szól a kutatás egészéről, kiemelve az előkészületeket és megfogalmazva a szerző hipotéziseit. Majd a kutatás lebonyolításának lépéseit, a kérdőíves felméréseket, a jegyzőkönyvek elemzésének és a hangfelvételek készítésének és lejegyzésének az útját, s mindezek időrendjét mutatja be röviden. A *Köszönetnyilvánítás* soraiban jelenik meg először a kötet tankönyvként való említése, de visszatér az elnevezés pl. a 12. fejezet elején is, a 189. oldalon.

A második, *Fogalmak* című fejezet (23–32) a *tolmácsolás* fogalmát, fajtáit, legalapvetőbb tudnivalóit fogalmazza meg, s a fejezet végén eljut a *bírósági tolmácsolás* sajátosságainak a bemutatásáig, egyúttal tipologizálását is adva a közösségi tolmácsolás különféle változatainak. A tolmácsolás definíciója után: – „Tolmácsolásnak a hangzó beszéd célnyelvre való szóbeli átültetését nevezzük” (23) – a tolmácsolás alapfogalmait és fajtáit veszi számba. Jóllehet a tolmácsolás gyakorlata – szóbeli megvalósulása miatt – igencsak megelőzte a fordítások megjelenését, azaz a nyelvek közti közvetítés írásbeli módját, mégis a fordítások területe volt az, amelyet jóval korábban kutatni kezdtek, míg a tolmácsolás tudományos vizsgálata (pl. a megfelelő eszközök hiánya miatt is) csupán a legutóbbi évtizedekben indult el.

A tolmácsoláskutatás szókinccse, sok fogalma nem kis részben a fordítás területéről származik, de az eltérések miatt számos új elemet is tartalmaz. Felmerül itt is a *forrásnyelv* és a *célnyelv*, új elemeknek mondható a tolmácsok *aktív nyelvének* (amelyről és amelyre közvetítenek) kiemelése, illetve a *retúr tolmácsolás* említése. „A célnyelv mindig a tolmács azon aktív nyelve, amelyre az adott tolmácsolási helyzetben átülteti a forrásnyelven elhangzottakat” (24). A tolmácsoknak két aktív nyelvük (A nyelv és B nyelv) van; az Európai Unió tolmácsainak ezeken felül egy passzív nyelvük (C nyelv) is van (23).

Leírja a bevezető a különbséget az *összekötő* vagy *liaison*, a *konszekutív* és a *szinkrontolmácsolás* között. A legelső egy párbeszéd folyamatos fordítását jelenti, a konszekutív tolmácsolás két válfaja az ún. *rövid szakaszos* és a *hosszú szakaszos* tolmácsolás. A szinkrontolmácsolás változatai a *suttogó*, illetve a technikai eszközök segítette, sokszor *tolmácsfülkében zajló tolmácsolás*. Az igen gyakran alkalmazott

suttogó szinkron- vagy fülbesúgásos tolmácsolást (a *chuchotage*-t) már itt bemutatja a szerző, s nem feledkezik meg az ún. *blattolásról* sem, amelynek során írott szöveget (a bíróságokon valamely átadott ügyiratot) kell kapásból szóban az idegen nyelvre lefordítani. Később mindkettőről részletesebben is szól majd a könyv. A szintén létező, erősen tömörítő ún. *összefoglaló tolmácsolást* azonban nem minden szerző tekinti tolmácsolásnak. Szó esik még a fejezet részben a mind gyakoribb *távtolmácsolásról*; ennek is egy későbbi fejezet szentel nagyobb figyelmet. A *formális, a dinamikus* és a *pragmatikai ekvivalencia* ugyancsak mint fordítástudományi fogalmak jelennek meg, akárcsak a kötetben később szintén feltűnő *referenciális, funkcionális* és *kontextuális egyenértékűség* (159–160), ám jól használhatóak a tolmácsolás szóbeli közegehez kapcsolódóan is.

A fejezet végén a *bírósági tolmácsolás* ismertetését találjuk; párhuzamos elnevezései mást és mást emelnek ki német és angol nyelvterületen; a magyar szóhasználatához a *Dolmetschen bei Gericht* és a *courtroom interpreting* áll a legközelebb. A terület előzményének a *konferenciatolmácsolás* tekinthető; a különféle *közösségi tolmácsolások* főleg a huszadik század második felétől fokozatosan különültek el. A 30. oldalon pontokba szedve utal a konferenciatolmácsolás és a közösségi tolmácsolás alapvető eltéréseire. A szerző könyvében következetesen a *bírósági tolmácsolás* fogalmát használja, mert az „egyértelműen mutat rá a kommunikációs helyzetre” (31).

A harmadik fejezet (33–48), ahogyan a *Szakirodalmi áttekintés* cím is jelzi, először a nemzetközi (főként az angol és a német nyelvterületen zajló), majd a magyarországi kutatások szakirodalmát mutatja be. A 33. oldalon olvasható pontok, *Gamal* 2009-es könyve nyomán, a bírósági tolmácsolásra vonatkozó alapelveket fogalmazzák meg. Majd a 39. oldalon található táblázat azt összegzi, milyen szerepet tölthetnek be a bírósági tolmácsok feladatukhoz és a két alapvető tolmácsolási követelményhez, a *pontossághoz* és a *pártatlansághoz* igazodva. Az első oszlopban találjuk a feladat leírását, voltaképpen azt, hogy mit tartanak maguk a tolmácsok a legfontosabbnak munkájuk során. Megtudhatjuk, mi jellemzi: (1) az idegen nyelvű felet védő; (2) az intézményt védő; (3) az ún. kapuőr-típusú; továbbá (4) a szűrőszerepű tolmácsot. Majd elolvashatjuk, melyek a hű, a követendő példát képviselő (5) bírósági tolmács munkájának a jellemzői. Később, a 151–152. oldalakon megismerünk egy hasonlóan ötféle bírói stílust megnevező rendszert is. Eszerint a bíró lehet (1) „eljárásjogász”, (2) szigorúan szabálykövető, (3) irányadó döntéshozó, (4) jogalkotó és (5) mediátor típusú bíró.

A korai hazai kutatások a Miskolci Egyetem *Nyelv és jog* kutatócsoportjához kapcsolódnak. A két területet összekapcsoló vizsgálatok 2000-ben kezdődtek Szabó Miklós jogász professzor irányítása alatt. A szerző ezekből a kutatásokból inspirálódva kezdte el saját kutatásait a bírósági tolmácsolás terén. Az utóbbi tíz évből a fejezet mintegy tucat olyan magyar szakember nevét említi, akik a magyar bírósági tolmácsolás kutatásával kezdtek foglalkozni; közöttük természetesen ott van a jelen

könyv szerzőjének neve is. Az irodalomjegyzékben tizenegy, a témakörhöz kapcsolódó munkája található meg.

A negyedik fejezet (49–58) a bevezető sorokban felsorolt, kérdésként megfogalmazott hét vizsgálati szempont nyomán táblázatban mutatja be összesen nyolc országnak a bírósági tolmácsolással kapcsolatos gyakorlatát, így Magyarországét is. Puklus Márta az adott fejezet lapjain valamennyi felvetett szempontot, feltett kérdést részletesen megvizsgál. Később, a 194. oldalon a táblázatnak Magyarországra vonatkozó része már a 2020-as évek elején bekövetkezett változásokat is tükrözi. A vizsgált szempontok közül kettőre – *Van-e eskü a tolmácsok számára az adott ország bíróságain? Létezik-e az adott országban jegyzéke a bírósági tolmácsoknak?* – hazánkban még a jelen munka írásának, illetve megjelenésének az időpontjában is – sajnálatos módon – csak tagadó válasz adható.

Az ötödik fejezet (59–66) az *Átjárás az írásbeliség és a szóbeliség között* címet viseli. A rész nagyon szemléletesen mutatja be az átjárás jellemző területeit: a *jegyzőkönyvvezetés* írásba foglalja a szóban elhangzott kérdéseket és válaszokat; a kutatások során a hangfelvételek szövegének a *transzkripciója* alapvető kérdés (61–64). Számos esetben írásban rögzített szövegek szóbeli fordítására kerül sor, amit nálunk leginkább *blattolásnak* neveznek, de több más nyelvben a rögtönzésre utal a szóhasználat, mint pl. a németben: *Stegreifübersetzen*. A szerző utal egy, a blattolás témakörében született tizenkét oldalas tanulmányra a *Fordítástudomány* 2014. évi második számából. (Ez a cikk téves évszámmal jelenik meg az irodalomjegyzékben; érdemes lesz javítani. A tizenhatos szám a folyóirat évfolyamára igaz, a megjelenés évére nem.) A jó blattolás fontos ismérve a *stílus és a regiszter megtartása* (66).

A hatodik fejezet (67–80) a *Jogi fogalmak és jogszabályok* címet viseli, és olyan ismereteket közöl, amelyek egy leendő bírósági tolmács számára valóban alapvetőek. Az élet legkülönbözőbb területeiről érkező bírósági tolmácsok ezekkel az ismeretekkel többnyire nem rendelkeznek, ugyanakkor nélkülözhetetlenek a számukra. Így megjelennek a polgári és a büntető eljárások során felmerülő alapfogalmak, kitér Puklus Márta a jogi dokumentumokban megjelenő rövidítések kérdésére s utal egy-egy terminológiai egység pontos tartalmára, a laikus számára alig ismert eltérésekre is (meghagyás, ítélet, végzés). Ugyanitt oldja fel a transzkripció kapcsán az előző fejezetben már szerepeltetett, s később is, (pl. a 138., 149. és a 165. oldalon) még ugyancsak előkerülő rövidítéseket is: GAT (Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem, beszélgetés-analitikai átíró rendszer), illetve HIAT (Halbinterpretative Arbeitstranskription, félinterpretatív munkatranszkripció). (A témában kevésbé jártas olvasó számára érdemes lett volna a szintén többször felbukkanó OFFI, s az ugyancsak feltűnt GDPR rövidítés feloldása is; az értelmezés a szöveggörnyezet nyomán egyértelmű.)

E jogi fejezetben kapnak helyet a tolmácsokra vonatkozó jogszabályok, de itt idézi a szerző az anyanyelv használatának jogát kimondó paragrafusokat is, ezúttal a bíróság előtt álló személy kapcsán: „Senkit nem érhet hátrány amiatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri” – idézi a szerző a 2017. évi XC. törvényt a büntetőeljá-

rásról. Itt újra megjelennek a különböző tolmácsolási módok; sok esetben a leghatékonyabb a *gyors váltású konzekutív tolmácsolás*, és többnyire jól alkalmazható a *fülbésűgásos tolmácsolás* módszere is. Már itt szóba kerül a tolmácsok „láthatósága”, illetve „láthatatlansága” is (78).

A hetedik fejezet (81–90) címe: *A kutatás módszertana*; a szerző itt nem véletlenül elsősorban a felmerülő nehézségekre összpontosít. A kérdőíves felmérésre nem minden címzett küldött választ: „nehéz volt részvételre ösztönözni a válaszadókat” (88); máskor a bíróságok eltérő adatkezelési gyakorlata jelentett nehézséget, pl. nem mindig lehetett másolatot készíteni a dokumentumokról. A legnagyobb kihívást a hangfelvételek feldolgozása jelentette mind az engedélyek, mind a technikai eszközök alkalmazása kapcsán. És különösen nehéz volt a suttozó szinkron lejegyzése. Nagyon tanulságos része a kötetnek az *etnográfiai* (azaz a részt vevő megfigyelésen alapuló) *módszer* alkalmazásának a bemutatása, amely a kutatást jellemezte. Itt, illetve majd részletesebben a tizedik fejezetben jelenik meg az *akciókutatás* fogalma. Ez azt a részt vevő megfigyelést jelenti, amikor „a kutató maga a tolmács és saját tolmácsolási megbízásáról készít hangfelvételt” (165). Puklus Márta a saját tapasztalatai alapján mondja el, miért különösen nehéz ez a kettős szerep.

A függelékben példát találunk egy ún. *félíg strukturált interjú* kérdéseire, de az oldalakon szó esik a strukturált és strukturálatlan interjú sajátosságairól is (87). Az interjúk a tolmácsok munkájával kapcsolatosan jelennek meg, és szintén a tizedik fejezetben részletesebben esik szó róluk.

A nyolcadik fejezet, *A kutatás első része – a kérdőíves felmérés két szakasza* címmel, a kötet második leghosszabb fejezete, harmincoldalnyi terjedelmével (91–120). Ez a rész a két kérdőív anyagát elemzi részletesen. Az elemzésekben nem kis részt képviselnek az ábrák, amelyek az első és a második kérdőívre adott egyes válaszvariációkat a számok tükrében mutatják be. A fejezethez igen szorosan hozzátartoznak a függelékben idézett kérdőívek (225–232). A nyitott kérdések feldolgozása, értékelése lehetett a leginkább időigényes feladat; a két kérdőív 13.-13. kérdésére érkezett válaszokat jól szerkesztett táblázat mutatja be a 98., illetve a 105. oldalon. (Az egyik a hamis, a másik pedig a sikeres tolmácsolás feltételeire kérdez rá, illetve azokat fogalmaztatja meg a válaszadókkal. A bemutatásban a válaszok kulcsszavak köré csoportosítva jelennek meg.) Néhány kérdésre még külön is visszatér tanulmányában Puklus Márta. Például a 8.3.2. fejezet azt a kérdést járja körül, hogy szakértő-e a tolmács vagy sem, s ami ezzel összefüggésben áll: hogy megilleti-e az iratbetekintés joga. A 8.3.4. fejezetrész a hamis tolmácsolás vs. sikeres tolmácsolás kérdéseivel foglalkozik, egyes válaszok részletes bemutatása nyomán. A szerző a tapasztalatok egymással való megosztását „a bírósági tolmácsolás hatékonyságának növelése érdekében” (120) nagyon fontosnak tartja. A fejezet végén szembesíti tapasztalatait a hipotézisekben megfogalmazott gondolatokkal.

A kilencedik fejezet (121–134), *A kutatás második része – A jegyzőkönyvek vizsgálata* címmel, viszonylag rövidebb terjedelmű, s jegyzőkönyveket mutat be mind

a polgári, mind pedig a büntetőeljárásokhoz kapcsolódóan. A fejezet a jegyzőkönyvek megismerésének körülményeivel indít, a szerző 32 jegyzőkönyvbe tekinthetett be, melyekből 17 büntető ügyet, 15 polgári ügyet tárgyalt. Találkozunk a tolmács kirendelésének határozatával, a 4. függelék pedig egy-egy rendőrségi, ügyészségi, illetve bírósági iratot mutat be a tárgykörből. A kutató a tolmácsok megjelenésére, munkájára utaló bejegyzéseket keres a jegyzőkönyvekben és elemez a fejezet lapjain. A jegyzőkönyvi elemzés két esethez kapcsolódik. A sikertelen tolmácsolás kapcsán írottak is rámutatnak a tolmácsképzés jelentőségére. „Fontos következtetésként le-szűrhető, hogy a bírósági tolmácsolás színvonalának és hatékonyságának növeléséhez hozzájárul a hatósági tolmácsok átfogó képzése” – olvassuk a 133. oldalon. A jegyzőkönyvek alapján Puklus Márta megerősíti azt a korábbi megállapítását, hogy érdemes lenne biztosítani a tolmácsnak az iratokba való betekintés jogát.

Majd a leghosszabb, tizedik fejezetben (135–182) tárgyalja a kétségtelenül leg-bonyolultabb kérdéskört. A fejezet címe: *A kutatás harmadik része – A hangfelvételek és az interjú készítése*. Ebben – két tolmácsolt tárgyaláshoz kapcsolódóan – összesen 45 konkrét példa is szerepel a tárgyalásokról készített hanganyag leírt változatából. Megjelennek ábrák is, pl. a tolmácsnak a tárgyalóteremben való elhelyezkedését il-letően (138–139, 166).

A 158–160. oldalon hasonlítja össze Puklus Márta a jegyzőkönyvvezetést és a tolmácsolást. Az előbbi a *nyelven belüli*, lexikai és főképp terminológiai szinten tör-ténő szövegátalakításnak a tolmácsoláshoz némiképpen hasonlító esetét jelenti, ez ún. *intralingvális fordítás*, használatos vele kapcsolatban az *átfordítás* terminus is. A valódi tolmácsolás *két nyelv között* zajló *interlingvális* tevékenység. A 159. oldal hetedik táblázata igen jól megmutatja a különbségeiket. Szemben az átfordítással, a tolmácsolás során kerülni kell az átalakításokat, a magyarázatokat.

Szerepet kap a fejezetben a tolmáccsal készített *retrospektív interjú* elemzése, valamint annak a vizsgálata, hogy a *bíró személyiségének* milyen hatása van a tárgya-lásra, illetve szól a szerző az ún. *deiktikus eltolódásnak* a tolmácsolásban viszonylag gyakran megjelenő problémájáról. A jelenség során a tolmács a beszélőt tolmácsolva egyes szám első személyről harmadik személyre vált, a legtöbbször a félreértések elkerülése érdekében. (Ebben a kérdésben is igen jól eligazít a 207. oldalon közölt, tolmácsok számára készült 10 pontos útmutató.) A fejezet összegezésében fogalma-zódik meg többek között az a megállapítás, hogy akkor igazán hatékony a bírósági kommunikáció, „ha a bíró partnerként, egyenrangú félként tekint a tolmácsra, és mind-ketten tiszteletben tartják a másik fél eljárásban betöltött feladatát és szerepét” (181).

A kutatás eredményeinek összesítése a címe a tizenegyedik fejezetnek (183–188), míg a tizenkettedik (189–204) címe egy kérdés: *Mi történt a kutatás befejezése óta?* Érdekes módon egy pozitívuma megjelent ezen a téren a COVID-járványnak. Ez a távmeghallgatások elterjedésében mutatkozott és mutatkozik meg máig is.

A záró fejezet (205–210) *Konklúzió* címmel a további feladatokat is felvázolja. A szerző a bírósági tolmácsok elindított szervezett képzéséről, a jogi szakemberek

és joghallgatók számára kialakított és a jövőben kialakítható érzékenyítő foglalkozásokról ír, pl. *perszimuláció, jogklinika* (204–205); végül pedig a jövő kutatási lehetőségeiről szól.

A monografikus kötet a fordító- és tolmácsképzéssel foglalkozó intézmények fontos forrásmunkájává, tankönyvévé is válhat. A könyv tankönyv-jellegét a rendkívül logikus felépítés, az igen pontos, definíciónak beillő megfogalmazások és a fejezetek végén található, azok lényegét összefoglaló kérdések és feladatok is erősítik. Az oktatók és a hallgatók számára a *Függelék* dokumentumai nagyon jó példákkal szolgálnak pl. kérdőívek, interjúk készítésére, jegyzőkönyv írására, források feldolgozására, de akár a tolmácsnak az idegen fél számára történő bemutatkozását is segíthetik. Mivel ilyen jellegű, példaanyagban ennyire gazdag tankönyv magyar nyelven máig nem áll a tolmácsoktatás rendelkezésére, megjelenése mindenképpen igen hasznosnak tekinthető.

S ha a tolmácsok, s különösképpen a bírósági tolmácsok munkája a jövőben sokkal megbecsültebb lesz – ami korunkban valóban elvárható – az a szerző bemutatott kutatásainak, és pontosan ennek a könyvnek is köszönhető majd. Mert a mű igen fontos kiállásnak is tekinthető a bírósági tolmácsok munkájának elismeréséért, munkakörülményeik javításáért. Köszönet a nevükben is a könyvért!